

แนวทางการจัดการเรียนการสอนภาษาศาสตร์ภาคสนามในภาวะวิกฤต การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019*

มยุรี ถาวรพัฒน์

สุรพล บุญกุล

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

Corresponding author's email: mayuree.tha@mahidol.edu

รับบทความ 21 มกราคม 2565 แก้ไขบทความ 22 มีนาคม 2565 ตอรับ 25 มีนาคม 2565

ออนไลน์ 25 เมษายน 2566

บทคัดย่อ

ภาวะวิกฤตการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อด้านสาธารณสุข และเศรษฐกิจเท่านั้นยังส่งผลถึงด้านการศึกษาอีกด้วย โดยเฉพาะด้านการจัดการเรียนการสอน ปฏิบัติการในภาคสนาม บทความนี้จะนำเสนอสภาพปัญหาของการจัดการเรียนการสอนการฝึก ปฏิบัติการทางภาษาศาสตร์ภาคสนามในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 แนวทางในการจัดการเรียนการสอนการฝึกปฏิบัติการทางภาษาศาสตร์ภาคสนาม และนำเสนอ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนการฝึกปฏิบัติการทางภาษาศาสตร์ภาคสนาม ใช้วิธีการสังเคราะห์ งานเขียนเชิงวิชาการและใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์อาจารย์ ผู้บริหาร และ ใช้แบบสอบถามสำหรับนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศไทยที่มีความเกี่ยวข้องกับ การจัดการเรียนการสอนภาษาศาสตร์ภาคสนาม ผลการดำเนินงานพบว่า มหาวิทยาลัยทุกแห่ง มีการปรับวิธีการสอนจากการสอนในห้องเรียนเป็นการสอนออนไลน์ในช่วงที่มีการระบาดหนัก มีการเลือกใช้โปรแกรมการประชุมที่หลากหลาย มีการปรับเรื่องการออกภาคสนามในพื้นที่จริง มาเป็นพื้นที่เสมือน มีการนำเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลต่าง ๆ เข้ามาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน แต่ยังคงเนื้อหาของรายวิชาไว้

คำสำคัญ ภาษาศาสตร์ภาคสนาม แนวทางการจัดการเรียนการสอน โควิด-19

* บทความนี้เป็นผลผลิตจากโครงการ “แนวทางการจัดการเรียนการสอนภาษาศาสตร์ภาคสนาม ในภาวะวิกฤตการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (เมษายน 2564-ธันวาคม 2564)”

A Pedagogical Approach to Field Linguistics during the Coronavirus Pandemic Crisis

Mayuree Thawornpat

Surapol Boonkuson

Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University

Corresponding author's email: mayuree.tha@mahidol.edu

Received 21 January 2022; revised 22 March 2022; accepted 25 March 2022;

Online 25 April 2023

Abstract

The coronavirus pandemic 2019 has not only affected public health and the economy but also education, especially pedagogical approaches to field practicums. This article discusses the problems, and presents a process and guidelines for an appropriate pedagogical model for field linguistics during the coronavirus pandemic. This is achieved by synthesizing the academic literature and qualitative research methods, including interviews with lecturers and administrators, and a questionnaire for students at various universities in Thailand studying related pedagogical approaches to field linguistics. The results show that all universities have changed their teaching methods from classroom teaching to online teaching, using a selection of applications available on the internet. This has led to changes in field research methods, from real to virtual. While various technologies and digital media have been used in teaching and learning, the course content has remained the same.

Keywords: Field linguistics, Pedagogical Approach, Coronavirus

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาษาศาสตร์ภาคสนามเป็นศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับข้อมูลปฐมภูมิทางด้านภาษาศาสตร์อย่างยิ่ง ทั้งในด้านการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ จนถึงการเผยแพร่ นับว่าเป็นการเติมเต็มองค์ความรู้ใหม่ให้แก่แวดวงวิชาการ อีกทั้งองค์ความรู้ทางด้านภาษาศาสตร์ภาคสนามยังนับเป็นอีกหนึ่งสิ่งสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ช่วยพัฒนาชุมชนนั้น ๆ ก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันทั้งตัวบุคคลและสังคม โดย ชลธิชา บำรุงรักษ์ (2549) ได้ให้ความหมายของภาษาศาสตร์ภาคสนามว่าหมายถึง “การศึกษาวิเคราะห์ภาษา โดยอาศัยข้อมูลจากเจ้าของภาษา หรือที่เรียกว่า “ผู้บอกภาษา” (informant) ซึ่งวิธีการเก็บข้อมูลที่ดีที่สุดคือการเก็บรวบรวมข้อมูลภาษาในท้องถิ่นที่ใช้ภาษานั้นด้วยวิธีที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลภาษาตามลักษณะที่เจ้าของภาษาใช้ในสถานการณ์จริง”

การให้นิยามนี้เป็นลักษณะโดยทั่วไปของงานภาษาศาสตร์ภาคสนาม ซึ่งนิยามข้างต้นสอดคล้องกับการอธิบายความหมายของภาษาศาสตร์ภาคสนามของ Sakel and Everett (2012, p. 5) ว่าภาษาศาสตร์ภาคสนามเป็นกิจกรรมการวิจัยส่วนต่าง ๆ ของภาษาอย่างเป็นระบบ โดยปกติจะเป็นภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาแม่ของตนและมักอยู่ในชุมชนของผู้พูดภาษาหนึ่ง คำจำกัดความของพวกเขา รวมถึงโครงการวิจัยในเมืองอย่างผลงานของ William Labov ซึ่งเกี่ยวกับภาษาอังกฤษแบบอเมริกันที่หลากหลาย จนถึงลักษณะของงานทดลองทางจิตวิเคราะห์หรือการทดลองสหศาสตร์ที่มีการควบคุม ซึ่งต้องใช้ห้องปฏิบัติการของมหาวิทยาลัย ลักษณะความหมายภายใต้คำจำกัดความอย่างกว้างของ Sakel and Everett (2012) นี้เป็นเรื่องยากที่จะจัดหมวดหมู่ว่างานวิจัยทางด้านภาษาศาสตร์ใดเป็นงานภาษาศาสตร์ภาคสนาม เพราะงานนั้น ๆ จะต้องลงพื้นที่จริงเพื่อเก็บข้อมูลระดับปฐมภูมิด้วย

ในขณะที่ Meakins et al. (2018, p. 6) ได้กล่าวว่าภาษาศาสตร์ภาคสนามถูกกำหนดไว้หลายรูปแบบซึ่งมีความหมายกว้างมาก สอดคล้องกับ Aronoff and Rees-Miller (2017, p. 57) ที่อธิบายว่า ภาษาศาสตร์ภาคสนามไม่เหมือนกับสาขาย่อยของภาษาศาสตร์อื่น ๆ โดยภาษาศาสตร์ภาคสนามไม่ใช่หลักการภาษาศาสตร์ อีกทั้งวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ด้านนี้ที่นำมาใช้สำหรับการศึกษาก็น้อย ทั้งนี้ ภาษาศาสตร์ภาคสนามเป็นการรวบรวม การวิเคราะห์ และการเผยแพร่ข้อมูลปฐมภูมิเกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางไวยากรณ์พื้นฐานของภาษาที่มีการศึกษาน้อยเมื่อเทียบกับการศึกษาภาษาทั่วไป โดยเก็บข้อมูลในสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติของผู้พูด

งานภาคสนามแบบคลาสสิก ศึกษาในพื้นที่ที่ผู้ให้ข้อมูลอาศัยอยู่จริง (แทนการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่กำหนดขึ้น เช่น ห้องเรียนหรือสำนักงานของมหาวิทยาลัย) หรือศึกษาในพื้นที่ที่เป็นของบรรพบุรุษของผู้ให้ข้อมูล

ตามแนวคิดของ Aronoff and Rees-Miller (2017, p. 57) ภาษาศาสตร์หลายสาขามีแนวทางการศึกษาร่วมกับภาษาศาสตร์ภาคสนาม ดังนี้ 1) การวิจัยภาษาศาสตร์แบบนั่งวิจัย (armchair research) นักภาษาศาสตร์ผู้เป็นเจ้าของภาษาสะท้อนการตัดสินใจของตนเองในด้านการใช้ภาษาและความถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ และทำการวิเคราะห์สิ่งเหล่านี้ (สามารถตรวจสอบได้จากการซักถามผู้พูดคนอื่นได้หลายครั้ง) 2) ภาษาศาสตร์จิตวิทยา ผู้พูดแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่มีการควบคุมอย่างเป็นระบบ 3) การศึกษาการเรียนรู้ภาษา ผู้วิจัยสังเกตพัฒนาการทางภาษาของเด็กที่เกิดในสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ ปราศจากการควบคุม และ 4) ภาษาศาสตร์สังคม ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมการใช้ภาษาของผู้พูดและค้นหาความสัมพันธ์กับภูมิหลังทางสังคมของผู้ใช้ภาษา

ดังแนวคิดของ Aronoff and Rees-Miller (2017, p. 57) ข้างต้น จะเห็นได้ว่าภาษาศาสตร์ภาคสนามนั้นเป็นศาสตร์ที่ทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลใหม่ ๆ และมีการตีความคำว่า “งานภาคสนาม” ไว้หลายรูปแบบตามที่ไดยกตัวอย่างไว้ ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะการลงพื้นที่จริงเพื่อหาข้อมูลเท่านั้น ภาษาศาสตร์ภาคสนามเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งในภาษาศาสตร์ที่เป็นวิธีการที่ทำให้ได้ข้อมูลหรือปรากฏการณ์ทางภาษาที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งเป็นข้อมูลที่สอดคล้องกับบริบทสภาพแวดล้อมจริงของสังคมผู้ใช้ภาษา นับเป็นแนวทางในการรับรู้ของความรู้ใหม่ ๆ มาต่อยอดและพัฒนาแวดวงวิชาการ แต่ในบางสถานการณ์ไม่เอื้ออำนวยให้ทำการเก็บข้อมูลภาคสนามได้ การเรียนรู้ในศาสตร์นี้จึงมีการขยายขอบเขตออกไปมากขึ้น

แม้งานวิจัยทางด้านภาคสนามจะมีคุณูปการมากมายเพียงใดแต่มีข้อจำกัดเรื่องการออกปฏิบัติการในพื้นที่ เนื่องจากตั้งแต่ต้นปี 2563 จนถึงปัจจุบัน นานาประเทศรวมถึงประเทศไทยได้เผชิญกับวิกฤตการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (coronavirus disease 2019 (COVID-19)) หรือโรคโควิด-19 เป็นไวรัสที่แพร่กระจายจากคนสู่คนเป็นหลักโดยละอองเล็ก ๆ จากจามหรือปากซึ่งจะแพร่กระจายออกไปเมื่อผู้ที่เป็นโรคโควิด-19 ไอจามหรือพูด (World Health Organization, 2020) เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสุขภาวะ และวิถีชีวิตของผู้คนในทุกพื้นที่ ดังนั้นทุกคนจะต้องปฏิบัติตามมาตรการการเว้นระยะห่างในสังคม (social distancing) สวมใส่หน้ากากอนามัย (mask) หรือการป้องกันอื่น ๆ ตามมาตรการป้องกันและควบคุมการระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

จากสาเหตุของโรคระบาด นอกจากวิกฤตด้านสาธารณสุขแล้ว วิกฤตที่เห็นได้ชัดเจนนอีกเรื่องหนึ่งคือด้านการศึกษาที่ทำให้การเรียนการสอนต้องปรับเปลี่ยนจากการสอนในชั้นเรียนมาเป็นการสอนแบบออนไลน์เป็นหลัก ด้วยลักษณะการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวทำให้เกิดอุปสรรคต่ออาจารย์และนักศึกษา เช่น อุปสรรคทางด้านการสื่อสารและถ่ายทอดองค์ความรู้ รวมถึงการเข้าถึงข้อมูลที่จำกัดลง โดยเฉพาะในด้านการเรียนการสอนภาษาศาสตร์ภาคสนามที่จำเป็นต้องใช้กิจกรรมภาคสนามควบคู่ไปกับการเรียนรู้ก็เกิดปัญหาดังกล่าวเช่นกัน เนื่องจากงานภาคสนามนั้นจำเป็นที่จะต้องใช้ความรู้และการฝึกปฏิบัติมาประยุกต์เข้าด้วยกัน มีทั้งการออกแบบโจทย์วิจัย การทบทวนวรรณกรรม วิธีการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การเข้าถึงข้อมูลจากเจ้าของภาษา และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า นอกจากนี้ การคัดเลือกแหล่งข้อมูล ภาษา ชุมชน และผู้ให้ข้อมูล ก็ประสบความท้าทายที่ต้องดำเนินการด้วยความระมัดระวัง ดังนั้นการที่เรียนภาษาศาสตร์ภาคสนามโดยไม่สามารถเข้าพื้นที่หรือลงภาคสนามจริงได้อาจทำให้ผู้เรียนขาดประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม อย่างไรก็ตาม เมื่อการศึกษาประสบกับภัยคุกคามเช่นนี้ การจัดการเรียนการสอนออนไลน์จึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แล้วการเรียนการสอนที่ต้องออกภาคสนามจะมีรูปแบบอย่างไร

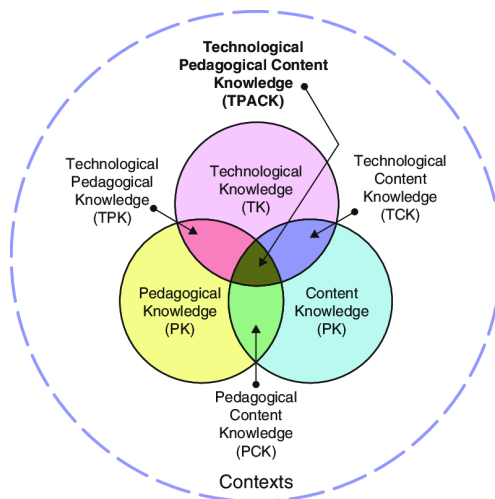
ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยหลักในฐานะที่รับผิดชอบการเรียนการสอนรายวิชาระเบียบวิธีวิจัยภาคสนามทางภาษาศาสตร์และการฝึกปฏิบัติการทางภาษาศาสตร์ภาคสนามจึงสนใจศึกษาสภาพของปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนการฝึกปฏิบัติการทางภาษาศาสตร์ภาคสนามในภาวะวิกฤตการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยใช้วิธีการสังเคราะห์งานเขียนเชิงวิชาการ รวมถึงการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์อาจารย์และผู้บริหารที่กำลังดูแล และแบบสอบถามสำหรับนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งในช่วงสถานการณ์ดังกล่าว เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัญหาและแนวทางเพื่อแก้ปัญหาเรื่องการจัดการเรียนการสอนและการปฏิบัติการทางภาษาศาสตร์ภาคสนาม เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดองค์ความรู้ทางด้านวิชาการให้แก่สังคมต่อไป

บทความนี้จะนำเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการจัดการเรียนการสอนการฝึกปฏิบัติการทางภาษาศาสตร์ภาคสนามในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 แนวทางในการจัดการเรียนการสอนการฝึกปฏิบัติการทางภาษาศาสตร์ภาคสนามในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอนการฝึกปฏิบัติการทางภาษาศาสตร์ภาคสนาม วิธิดำเนินงาน

และปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษตามกรอบแนวคิดความรู้ในเนื้อหาผนวกวิธีสอนและเทคโนโลยี (technological pedagogical content knowledge: TPACK or TPCK) ที่เป็นการนำความรู้ในด้านเนื้อหาและการสอนของผู้สอนบูรณาการเข้ากับความสามารถทางด้านเทคโนโลยี องค์ประกอบที่บูรณาการเข้าด้วยกันต้องมีปฏิสัมพันธ์และมีความลงตัว เพื่อการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของผู้เรียน (Koehler & Mishra, 2008) มีรายละเอียดดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1

โครงสร้างองค์ประกอบของกรอบแนวคิดความรู้ในเนื้อหาผนวกวิธีสอนและเทคโนโลยี
(Koehler & Mishra, 2008)

2. วิธีดำเนินงานวิจัย

2.1 ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาศาสตร์ภาคสนาม การจัดการเรียนการสอนออนไลน์ ผลกระทบของการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

2.2 การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง (sample)

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบการสัมภาษณ์ทางออนไลน์ โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม ที่เกี่ยวข้องกับภาษาศาสตร์ภาคสนาม ได้แก่ กลุ่มอาจารย์จำนวน 10 คน กลุ่มผู้บริหาร จำนวน 10 คน และใช้แบบสอบถามสำหรับกลุ่มนักศึกษา

จากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ จำนวน 20 คน ที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน ภาษาศาสตร์ภาคสนาม หรือรายวิชาที่เกี่ยวข้อง แต่เมื่อเก็บข้อมูลจริงมีกลุ่มอาจารย์ เข้าร่วม 9 คน กลุ่มผู้บริหาร 7 คน และกลุ่มนักศึกษา จำนวน 31 คน จากการกำหนด กลุ่มตัวอย่างข้างต้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 กลุ่มอาจารย์

อาจารย์เป็นผู้รับผิดชอบในรายวิชาภาษาศาสตร์ภาคสนามหรือรายวิชาที่มี เนื้อหาเกี่ยวข้องกับภาษาศาสตร์ภาคสนามจากมหาวิทยาลัยในประเทศไทย จำนวน 9 แห่ง ได้แก่ 1) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2) มหาวิทยาลัยนเรศวร 3) จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย 4) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 5) มหาวิทยาลัยทักษิณ 6) มหาวิทยาลัย ราชภัฏลำปาง 7) มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง 8) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ 9) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

2.2.2 กลุ่มผู้บริหาร

ผู้บริหารเป็นผู้ทำหน้าที่ด้านการบริหารซึ่งอาจจะเป็นคณบดีหรือหัวหน้าภาควิชา ทั้งนี้ต้องเป็นผู้ที่เคยศึกษาหรือกำลังศึกษารายวิชาภาษาศาสตร์ภาคสนามหรือรายวิชา ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับภาษาศาสตร์ภาคสนามจากมหาวิทยาลัยในประเทศไทย จำนวน 7 แห่ง ได้แก่ 1) มหาวิทยาลัยนเรศวร 2) จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย 3) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 4) มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง 5) มหาวิทยาลัย ราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง 6) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ 7) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

2.2.3 กลุ่มนักศึกษา

นักศึกษา คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรี ระดับปริญญาโท และระดับปริญญาเอก ทั้งนี้ต้องเป็นผู้ที่เคยศึกษาหรือกำลังศึกษารายวิชาภาษาศาสตร์ภาคสนามหรือรายวิชา ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับภาษาศาสตร์ภาคสนามจากมหาวิทยาลัยในประเทศไทยซึ่งเป็น มหาวิทยาลัยเดียวกับอาจารย์และผู้บริหาร

จากกลุ่มตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าผู้วิจัยได้กำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นอาจารย์ 10 คน ผู้บริหาร 10 คน และนักศึกษา 20 คน แต่เมื่อเก็บข้อมูลแล้วพบว่า ได้จำนวนคนในแต่ละกลุ่มตัวอย่างไม่ตรงตามที่กำหนดไว้ เนื่องจากวิชาภาษาศาสตร์ ภาคสนามนั้นเป็นวิชาที่มีความเฉพาะเจาะจงและมีการเปิดสอนไม่มาก ทำให้หากกลุ่ม ตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับภาษาศาสตร์ภาคสนามในฐานะรายวิชาได้ยาก ผู้วิจัยจึงได้หากกลุ่ม ตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในรายวิชามากที่สุด เช่น ภาษาตระกูลขร้า-ไท ภาษาภักสังคม ภาษาศาสตร์สำหรับครูภาษาไทย พหุภาษาเพื่อการเรียนรู้ เป็นต้น จากการขยายขอบเขต

ขึ้นมาใหม่นั้น ทำให้พบว่า บางรายวิชามีการนำผู้เรียนออกปฏิบัติภาคสนามทางภาษาศาสตร์ แม้จะไม่ใช้วิชาภาคสนามโดยตรง และมีการจัดการเรียนการสอนอยู่ทั้งในระดับของ อุดมศึกษาและบัณฑิตศึกษา นอกจากนี้เนื้อหาวิชาที่เฉพาะทางแล้ว สถานการณ์ การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้ติดต่อกับผู้ให้ข้อมูลทุกกลุ่มลำบาก เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลทำงานที่บ้าน หมายเลขโทรศัพท์ที่ปรากฏในเว็บไซต์ส่วนใหญ่จะเป็น หมายเลขที่ทำงาน ผู้วิจัยจึงต้องใช้วิธีการโทรศัพท์หาผู้ที่รู้จักที่อยู่ในมหาวิทยาลัยนั้น ๆ เป็นผู้ติดต่อให้ในเบื้องต้นพร้อมกับขอหมายเลขโทรศัพท์เพื่อติดต่อด้วยตนเองต่อไป

ในส่วนของผู้บริหารเป็นส่วนที่ติดต่อกับข้อมูลได้น้อยที่สุด เพราะผู้วิจัย ไม่สามารถติดต่อกับผู้บริหารโดยตรง ผู้วิจัยติดต่อผ่านอาจารย์ ผู้บริหารมีภาระงานที่ต้องรับผิดชอบมาก ไม่มีเวลา และไม่สะดวกที่จะให้ข้อมูล ทำให้ได้ผู้ให้ข้อมูลไม่ครบ ตามเป้าหมาย สำหรับจำนวนนักศึกษาที่เกินจากเป้าหมายนั้นเนื่องจากการเก็บข้อมูล โดยใช้วิธีแจกแบบสอบถามบนแพลตฟอร์ม Google form ผ่านลิงก์ นักศึกษาสามารถ เข้ามาให้ข้อมูลเวลาใดก็ได้ตามที่สะดวก และบางมหาวิทยาลัยมีนักศึกษาจำนวนมากที่มีความประสงค์จะให้ข้อมูลโดยผ่านการเชิญชวนของอาจารย์ ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลจะต้องเป็น นักศึกษาที่เคยลงเรียนในวิชาภาษาศาสตร์ภาคสนามหรือรายวิชาที่มีความเกี่ยวข้อง การที่ได้จำนวนนักศึกษาเกินจำนวนที่กำหนดถือว่าเป็นประโยชน์และเป็นเรื่องที่ดี ด้วยการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาวิจัยแบบเชิงคุณภาพ การได้ข้อมูลมากจะทำให้ได้ข้อมูลที่ รอบด้านและทำให้มีการวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.3 การสร้างแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม

2.3.1 แบบสัมภาษณ์ งานวิจัยครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) คือ การสัมภาษณ์ที่มีลักษณะเป็นทางการ มีการเตรียมแผนการ การสัมภาษณ์ หรือมีการเรียงคำถามอย่างเป็นลำดับ โดยผู้วิจัยกำหนดคำถามให้สอดคล้อง กับประเด็นที่ต้องการศึกษา ได้แก่ 1) ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาศาสตร์ ภาคสนามในการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 2) ปัญหาในการลงพื้นที่ เก็บข้อมูลทางภาษาศาสตร์ในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 3) แนวทางในการจัดการเรียนการสอนภาษาศาสตร์ภาคสนามในสถานการณ์การระบาดของ โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 4) แนวทางในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลทางภาษาศาสตร์ ในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และ 5) ข้อเสนอต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้อง

2.3.2 แบบสอบถาม ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามออนไลน์โดยใช้ Google Form ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด และมีเนื้อหาสอดคล้องกับประเด็นการสัมภาษณ์

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลของแต่ละกลุ่มตัวอย่างมาเปรียบเทียบกัน โดยศึกษาไปตามประเด็นที่กำหนดไว้ในคำถามสำหรับการสัมภาษณ์และแบบสอบถามทั้ง 5 ประเด็น โดยแต่ละประเด็นจะตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ และหากมีประเด็นอื่นมีความเกี่ยวข้องกันอีกประเด็นก็จะเชื่อมโยงความเข้าใจกัน เพื่อให้เห็นถึงปัญหาและแนวทางในการจัดการเรียนการสอนของทุกภาคส่วนที่มีความเกี่ยวข้องและวิเคราะห์ถึงแนวทางที่เหมาะสมต่อการจัดการเรียนการสอนภาษาศาสตร์ภาคสนามในสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19

3. ผลการวิจัย

จากการดำเนินงานวิจัย ได้ผลการวิจัย ดังนี้

3.1 สภาพปัญหาในการจัดการเรียนการสอนการฝึกปฏิบัติการทางภาษาศาสตร์ภาคสนามในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

สำหรับสภาพของการจัดการเรียนการสอนก่อนที่จะมีการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 นั้นมีจัดการเรียนการสอนภาษาศาสตร์ภาคสนามหรือรายวิชาที่เกี่ยวข้องในสถานศึกษา (on-site) ตามปกติ โดยอาจารย์สอนเองและเชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่นักศึกษาภายในห้องเรียนได้ ทั้งอาจารย์และนักศึกษาจะได้พบกันและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน นอกจากนี้ มหาวิทยาลัย 3 แห่ง มีการพานักศึกษาออกฝึกปฏิบัติการทางภาคสนามในพื้นที่จริงในช่วงที่การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ยังไม่ระบาดหนัก แต่เมื่อเกิดการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตั้งแต่วางปลายปีที่ 2562 จนถึงต้นปีการศึกษา 2563 สถานศึกษาทุกแห่งจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ และไม่สามารถพานักศึกษาไปฝึกปฏิบัติการทางภาคสนามได้

จากการวิจัยแต่ละกลุ่มตัวอย่างล้วนประสบปัญหาการจัดการเรียนการสอนรายวิชาภาษาศาสตร์ภาคสนามในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เนื่องจากต้องจัดการเรียนการสอนรูปแบบออนไลน์ ในขณะที่วิชาภาษาศาสตร์ภาคสนามเป็นวิชาที่ต้องมีกิจกรรมการฝึกปฏิบัติควบคู่ไปกับเนื้อหาด้านทฤษฎี โดยจุดเริ่มต้นของปัญหานี้เกิดจากมาตรการป้องกันและควบคุมการระบาดของไวรัสโคโรนา 2019

กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข และนโยบายของสถานศึกษาแต่ละแห่งที่ทำให้ต้องจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์และการออกฝึกปฏิบัติภาคสนามไม่สามารถทำได้

ผลการวิจัยสภาพปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนการฝึกปฏิบัติภาคสนามมีข้อมูล 2 ลักษณะ คือ การจัดการศึกษาในชั้นเรียนและการฝึกปฏิบัติภาคสนาม สำหรับการจัดการศึกษาในชั้นเรียน ผู้วิจัยเรียบเรียงข้อมูลตามกรอบแนวคิดความรู้ในเนื้อหาผนวกวิธีสอนและเทคโนโลยี ส่วนด้านการออกภาคสนามจะกล่าวถึงปัญหาที่พบ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 สภาพปัญหาทางด้านเนื้อหา

เนื้อหาในรายวิชาภาษาศาสตร์ภาคสนาม หรือรายวิชาที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีการจัดการเรียนการสอนทั้งในเรื่องของทฤษฎีควบคู่ไปกับแนวทางการปฏิบัติ ก่อนหน้าการระบาดของโรค การจัดการเรียนการสอนมีการพานักศึกษาไปออกภาคสนามหรือเชิญผู้บอกภาษามายังชั้นเรียนได้ตามปกติ แต่เมื่อเกิดการระบาดของโรคทำให้ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนได้และต้องจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ซึ่งไม่สามารถดำเนินการสอนเนื้อหาที่ต้องใช้กิจกรรมการฝึกปฏิบัติได้ กลุ่มอาจารย์ยังคงใช้เนื้อหาแบบเดิมกับช่วงก่อนที่จะเกิดปัญหาการระบาดของโรค แต่ได้มีการเปลี่ยนกิจกรรมการสอน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1) อาจารย์หมายเลข 2 “เนื้อหาวิชาไม่เปลี่ยนแปลง แต่กิจกรรมมีการเปลี่ยนแปลง”
- (2) อาจารย์หมายเลข 8 “เนื้อหาในหัวข้อต่าง ๆ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เพราะจัดภาษาศาสตร์ภาคสนามไว้ในรูปแบบของกิจกรรม แต่วิธีการสอนและวิธีการทำให้นักศึกษาได้ทำกิจกรรมต้องเปลี่ยนไปโดยเน้นเป็นออนไลน์มากขึ้น”

นอกจากนี้ยังมีการลดสัดส่วนเนื้อหาที่มีการฝึกปฏิบัติและเพิ่มเนื้อหาทางภาคทฤษฎีเพื่อทดแทนเนื้อหาเหล่านั้น ซึ่งกลุ่มนักศึกษาให้ข้อมูลว่าเนื้อหาของภาษาศาสตร์ภาคสนามนั้นเข้าใจได้ยากเมื่ออยู่ในรูปแบบการเรียนออนไลน์ นอกจากนี้ นักศึกษายังขาดประสบการณ์ในด้านการฝึกปฏิบัติเนื่องจากไม่สามารถออกภาคสนามไปยังพื้นที่อื่นได้

3.1.2 สภาพปัญหาทางด้านเทคโนโลยี

เนื่องจากการเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนการสอนเป็นแบบออนไลน์ทำให้ต้องใช้เทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารระหว่างอาจารย์และนักศึกษา กลุ่มอาจารย์เลือกใช้การจัดการเรียนการสอนผ่านโปรแกรมการประชุมออนไลน์ การจัดการเรียนการสอนออนไลน์นี้ถือเป็นความปกติใหม่ (new normal) และเป็นคุณสมบัติของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 แต่ก็ยังมีอาจารย์ร้อยละ 22 ที่ไม่คุ้นเคยกับการจัดการเรียนการสอนลักษณะนี้และไม่คุ้นเคยกับเครื่องมือที่ต้องใช้ ทำให้อาจจะยังใช้งานได้อย่างไม่มีประสิทธิภาพเต็มที่ และในระหว่างการทำดำเนินการสอนนั้นพบปัญหาเรื่องของสัญญาณอินเทอร์เน็ตที่ไม่เสถียรซึ่งนำมาสู่ปัญหาในการรับและส่งสารระหว่างอาจารย์ นักศึกษา หรือผู้บอกภาษา (ในกรณีที่ได้มีการเชิญมาให้ข้อมูลแบบออนไลน์) ซึ่งข้อมูลทั้งเรื่องของภาพและเสียงย่อมส่งผลกระทบต่อารเก็บข้อมูล อีกทั้งความหลากหลายของโปรแกรมประชุมออนไลน์ที่มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งใช้แตกต่างกัน ส่งผลให้ในบางครั้งที่มีการเชิญวิทยากรมาให้ข้อมูลจะเกิดปัญหาความไม่คุ้นเคยกับโปรแกรม ดังตัวอย่างข้อมูลต่อไปนี้

- (3) นักศึกษาหมายเลข 24 “ข้าพเจ้าประสบปัญหาหลักในการเรียนออนไลน์คือ อุปกรณ์การเรียนไม่เอื้ออำนวย และสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม”

3.1.3 สภาพปัญหาทางด้านวิธีการสอน

การจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ทำให้ปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาลดลง และฝึกปฏิบัติได้ลำบากยิ่งขึ้น ทำให้กลุ่มอาจารย์ต้องปรับเปลี่ยนกิจกรรมการสอนให้มีความสอดคล้องกับรูปแบบออนไลน์มากยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าการออกภาคสนามหรือการฝึกปฏิบัติทำได้ยากในแบบออนไลน์ แต่อาจารย์ก็ได้พยายามเชิญผู้บอกภาษามาให้ข้อมูลผ่านช่องทางออนไลน์ อย่างไรก็ตาม การเชิญผู้บอกภาษามาให้ข้อมูลในรูปแบบออนไลน์ก็ประสบปัญหาจากการไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้บอกภาษาอย่างใกล้ชิด และนักศึกษาไม่สามารถมองเห็นลักษณะของอวัยวะในการออกเสียงได้ชัดเจน อาทิ รูปปาก ตำแหน่งของลิ้น คุณภาพเสียงจากระบบออนไลน์ ทำให้การฝึกเก็บข้อมูลนั้นยังไม่มีประสิทธิภาพมากเพียงพอ ดังข้อมูลต่อไปนี้

- (4) นักศึกษาหมายเลข 8 “ปัญหาเรื่องการมองลักษณะการออกเสียงทางช่องปากของเจ้าของภาษา และปัญหาด้านเสียงที่ใช้ฟังตอนเก็บข้อมูลแบบออนไลน์”

นอกจากนี้ นักศึกษาร้อยละ 6.5 มีความรู้สึกเบื่อในการเรียนออนไลน์ เนื่องจากต้องนั่งหน้าคอมพิวเตอร์เป็นเวลานาน และไม่เข้าใจเนื้อหา สรุปก็คือ การเรียนแบบออกภาคสนามหรือฝึกปฏิบัติกับเจ้าของภาษาจะดีกว่าการเรียนจากระบบออนไลน์

3.1.4 สภาพปัญหาการฝึกปฏิบัติการภาคสนาม

การฝึกภาคสนามในภาวะปกติที่ไม่มีโรคระบาด อาจารย์มักจะพานักศึกษาเข้าไปศึกษายังชุมชนต่าง ๆ แต่ในสถานการณ์การระบาดของโรค การออกฝึกปฏิบัติทางภาคสนามนั้นไม่สามารถทำได้ในบางพื้นที่ซึ่งขึ้นอยู่กับนโยบายของพื้นที่และชุมชนเป้าหมาย ทำให้การออกภาคสนามนั้นต้องยกเลิกหรือเลื่อนออกไป ในกรณีที่มีการลงพื้นที่จริงได้ ก็พบปัญหาเรื่องมาตรการการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสที่เข้มงวด เช่น การได้รับวัคซีนของผู้ออกภาคสนาม ปัญหาการบริหารจัดการพื้นที่ที่ต้องคำนึงถึงมาตรการรักษาความปลอดภัยของชุมชนเป้าหมาย ปัญหาการให้ความร่วมมือจากชุมชนเนื่องจากความรู้สึกรังเกียจ และปัญหาการเก็บข้อมูลที่ต้องใส่อุปกรณ์ป้องกันโรคขณะเก็บข้อมูล ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน

สำหรับกรณีที่เป็นการออกภาคสนามในรูปแบบออนไลน์ก็พบปัญหาในด้านการเก็บข้อมูล สำหรับข้อมูลด้านเสียงหรือสัทศาสตร์นั้น การเก็บข้อมูลแบบออนไลน์อาจจะไม่เพียงพอ โดยเฉพาะในด้านคุณภาพของข้อมูล และการเก็บข้อมูลแบบออนไลน์อาจจะเก็บข้อมูลได้ยากมากยิ่งขึ้นเพราะต้องใช้ทั้งการสังเกตอวัยะในการออกเสียง การฝึกออกเสียงตาม และจดบันทึกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องมากที่สุดและมีคุณภาพ ปัญหาความรู้ทางด้านเทคโนโลยีรวมถึงอุปกรณ์สื่อสารของวิทยากรหรือผู้ให้ข้อมูล

- (5) อาจารย์หมายเลข 3 “ปัญหาคือพอไม่ได้เป็นตัวต่อตัว Interaction ระหว่างผู้บอกภาษากับนิสิตมันก็จะห่างเหินกันไปนิดนึง แล้วก็จังหวะในการเก็บข้อมูลมันก็จะไม่ค่อยดี มันจะพูดพร้อมกันไม่ได้ เสียงมาแต่ปากยังไม่ชัด พวก sound audio visual synchronization นี่มันไม่ค่อยดี มันทำให้ฟังยาก เก็บข้อมูลยาก แล้วก็การจะชี้สิ่งของการแสดงท่าทางค่อนข้างจำกัด เพราะเรามีพื้นที่แค่เพียงหน้าจอ”

3.2 แนวทางในการจัดการเรียนการสอนการฝึกปฏิบัติการทางภาษาศาสตร์ ภาคสนามในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

จากสภาพปัญหา จึงนำมาสู่การหาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนการสอนภาษาศาสตร์ภาคสนามและรายวิชาที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านการจัดการศึกษาในชั้นเรียนและการฝึกปฏิบัติการภาคสนามในสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ดังนี้

3.2.1 แนวทางด้านเนื้อหา

จากการวิจัยสรุปได้ว่า กลุ่มอาจารย์ไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนเนื้อหารายวิชาเนื่องจากเนื้อหาเดิมสามารถใช้สอนได้ แต่มีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมหรือเทคนิคการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนออนไลน์มากขึ้นโดยยังคงเนื้อหาของการฝึกปฏิบัติไว้ในรูปแบบออนไลน์ มีการสร้างสถานการณ์จำลองให้นักศึกษาได้ฝึกเก็บข้อมูล เช่น การเชิญผู้บอกภาษามาให้ข้อมูลทางออนไลน์ สอดคล้องกับข้อมูลของนักศึกษาที่ต้องการให้มีกิจกรรมที่สามารถทดแทนการออกภาคสนามได้ อย่างไรก็ตามมีอาจารย์บางท่านปรับเนื้อหาการเรียนการสอนบางหัวข้อที่ปกติต้องเรียนรู้จากชุมชนเป็นหลักมาเป็นการสอนโดยอาจารย์ในห้องเรียน

- (6) อาจารย์หมายเลข 8 “เก็บข้อมูลอื่น ๆ ได้ เรื่องเล่านิทาน หรือว่าประวัติชุมชนหรือเรื่องอื่น ๆ แต่ถ้าเก็บข้อมูลทางด้านภาษาศาสตร์โดยเฉพาะเรื่องเสียงจะลำบาก”

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่าเนื้อหาหรือการฝึกปฏิบัติการเก็บข้อมูลทางด้านภาษาในชั้นเรียนนั้นควรเก็บข้อมูลแต่ละประเภทให้เหมาะสมกับสภาพของชั้นเรียนโดยศึกษาข้อมูลทางภาษาที่มีโครงสร้างใหญ่กว่าระดับเสียง เช่น คำศัพท์ วาทกรรม เรื่องเล่า นิทาน เป็นต้น เพราะถ้าหากเก็บข้อมูลเรื่องเสียง คุณภาพของข้อมูลอาจเป็นอุปสรรคต่อการศึกษา นอกจากนี้ เนื้อหาต่าง ๆ ในรายวิชาควรถูกจัดสรรให้ง่ายต่อการเข้าใจของนักศึกษาเมื่ออยู่ในรูปแบบออนไลน์ อาจารย์ควรมีแผนการสอนสำรองที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมตามสภาพแวดล้อม ทั้งนี้ การจัดการด้านต่าง ๆ ในรายวิชาควรดำเนินไปตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (มคอ.)

3.2.2 แนวทางด้านเทคโนโลยี

เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในยุคการแพร่ระบาดของโรค เนื่องจากอาจารย์ นักศึกษา และผู้ให้ข้อมูลหรือผู้บอกภาษาอยู่ไกลกัน อาจารย์จึงได้นำเทคโนโลยี

สารสนเทศเข้ามาใช้ในการเรียนการสอนมากขึ้น ทั้งนี้ อาจารย์ต้องเตรียมตัวศึกษาประเภทของเทคโนโลยีและโปรแกรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งในด้านการจัดการเรียนการสอนและใช้ทดแทนการฝึกปฏิบัติในภาคสนาม อันเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการเรียนการสอนให้สามารถดำเนินต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากข้อมูลที่ได้ อาจารย์เลือกใช้โปรแกรมประชุมออนไลน์และสื่อสังคมออนไลน์เพื่ออำนวยความสะดวกในชั้นเรียนให้เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (7) อาจารย์หมายเลข 5 “ประชุมออนไลน์ สัมภาษณ์ผู้บอกภาษา จัดเก็บข้อมูลออนไลน์ที่เป็นสารสนเทศได้ดี สามารถแชร์เอกสารต่าง ๆ ได้แบบ real time และประสานงานได้ตลอดเวลา คลิป สื่อต่าง ๆ ไฟล์เสียง ยูทูป พอดแคสต์ คลับเฮาส์ ทุกอย่างที่สามารถแนบได้ภายใน Mooc”
- (8) อาจารย์หมายเลข 8 “มีการใช้ Zoom และ Facebook live ในการสอน นอกจากนี้ยังมีการใช้ Microsoft team โดยจะใช้นักเรียนกลุ่มใหญ่”

ในการเลือกใช้งานอุปกรณ์หรือโปรแกรมต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม ความถนัด และนโยบายของทางมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ ยังมีการใช้คุณสมบัติของโปรแกรมประชุมออนไลน์มาช่วยในการจัดการเรียนการสอน เช่น การบันทึกวิดีโอขณะสอน การแชร์หน้าจอ การแบ่งกลุ่มนักศึกษา เป็นต้น การใช้เทคโนโลยีมาทดแทนปฏิบัติการในภาคสนามใช้แนวทางการศึกษาภาคสนามแบบเสมือนจริงหรือแบบออนไลน์ได้ เช่น การเก็บข้อมูลผู้บอกภาษาในรูปแบบออนไลน์ การใช้สื่อการเรียนการสอนที่นำเสนอภาพของชุมชนหรือสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของกลุ่มสังคมเป้าหมายที่ต้องการจะศึกษา แม้จะไม่ดีเท่ากับการออกภาคสนามจริง แต่ก็สามารถทำให้นักศึกษาเรียนรู้ได้ระดับหนึ่ง

สำหรับด้านเทคโนโลยีนั้น จากการวิจัยพบว่า มหาวิทยาลัยทุกแห่งมีการสนับสนุนและพัฒนาระบบการสื่อสารโดยเฉพาะสัญญาณอินเทอร์เน็ตให้มีความเสถียรมากขึ้น มีการซื้อโปรแกรมประชุมออนไลน์เพื่อใช้ในการเรียนการสอน มีการสนับสนุนเรื่องค่าใช้จ่ายอินเทอร์เน็ต มีการสนับสนุนเครื่องมือที่ใช้ในการเรียนการสอนให้กับทั้งอาจารย์และนักศึกษา

3.2.3 แนวทางด้านวิธีการสอน

ช่องทางการจัดการเรียนการสอนที่เปลี่ยนจากการสอนในชั้นเรียนไปสู่การสอนแบบออนไลน์ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการสอนไปด้วยเช่นกัน หลายกิจกรรมต้องใช้องค์ความรู้ทางด้านเนื้อหาและเทคโนโลยีมาผนวกเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดวิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพ เช่น การนำภาพ ไฟล์เสียง คลิปวิดีโอ แบบฝึกหัด มาเป็นสื่อการสอนในการสอนออนไลน์อาจารย์ต้องพยายามสร้างสถานการณ์จำลองภาคสนามให้กับนักศึกษาเพื่อทดแทนการฝึกปฏิบัติภาคสนาม อาจารย์เลือกจัดการเรียนการสอนโดยใช้แนวคิดของภาคสนามออนไลน์และภาคสนามเสมือนจริงมาใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน เพราะสถานการณ์บังคับแต่การเรียนการสอนยังต้องดำเนินต่อไป อาจารย์จึงต้องมีการปรับตัวและเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลต่าง ๆ ดังคำกล่าวต่อไปนี้

- (9) อาจารย์หมายเลข 5 “ปรับตัวให้เท่าทันมาตรการต่าง ๆ เปิดใจให้มันทักษะเทคโนโลยี เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ทางวิชาการทั้งในและนอกห้องเรียน ทำให้ผู้เรียนเปิดใจเรียนรู้ ไม่ยึดติดกับภาคสนามจริงและทำให้มันสิดเข้าใจ เปิดใจปรับตัว ยกภาคสนามมาไว้ในชุมชนออนไลน์แทน”

การเชิญผู้บอกภาษามาให้ข้อมูลในช่องทางออนไลน์เป็นแนวทางที่ถูกเลือกใช้มากที่สุด เนื่องจากเป็นวิธีที่ทำให้ผู้บอกภาษากับนักศึกษาในชั้นเรียนมีปฏิสัมพันธ์กันโดยไม่มีข้อจำกัดด้านพื้นที่ สำหรับด้านวัตถุประสงค์ของการเชิญวิทยากรมานั้นแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ตามลักษณะข้อมูล คือ 1) ให้ข้อมูลทางภาษา 2) ให้ข้อมูลทางวัฒนธรรม และ 3) แลกเปลี่ยนประสบการณ์ภาคสนาม ผู้ให้ข้อมูลหรือผู้บอกภาษาที่ได้รับเชิญเหล่านี้จะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ประชาชน ชุมชน บุคลากรของสถานศึกษาที่เป็นเจ้าของภาษาหรือผู้มีความสามารถในการใช้ภาษาอื่น ๆ ก็ได้

การใช้ประโยชน์จากนักศึกษาที่เป็นสมาชิกในห้องเรียนเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการสอนที่สามารถทำได้สะดวก มีลักษณะเป็นการมอบหมายงานหรือเป็นกิจกรรมในชั้นเรียน โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 แนวทาง ดังนี้

- 1) นักศึกษาเป็นกรณีศึกษา เป็นการเชิญนักศึกษามาเป็นผู้บอกภาษาหรือให้ข้อมูลตนเอง โดยมีทั้งฝ่ายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลและฝ่ายที่เก็บข้อมูล นักศึกษาดังกล่าวอาจจะเป็นนักศึกษาที่มีความแตกต่างทางด้านภาษาหรือวัฒนธรรม เช่น นักศึกษาที่ใช้

ภาษาถิ่น นักศึกษาชาติพันธุ์ นักศึกษาต่างประเทศ เป็นต้น กิจกรรมดังกล่าวสามารถทำได้ในชั้นเรียนเนื่องจากผู้ให้ข้อมูลก็เป็นสมาชิกในชั้นเรียนอยู่แล้ว อีกทั้งยังทำให้นักศึกษาได้มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในชั้นเรียนมากขึ้นอีกด้วย

2) นักศึกษาศึกษาชุมชนของตน เป็นการให้นักศึกษาเข้าไปศึกษาและเก็บข้อมูลในชุมชนของตน เนื่องจากนักศึกษาเป็นสมาชิกของสังคมหรือชุมชนอยู่แล้ว ทำให้การเข้าออกและการติดต่อประสานงานกับกลุ่มเป้าหมายสามารถทำได้ผ่านตัวนักศึกษาเอง อีกทั้งนักศึกษาอาจรู้และเข้าใจถึงสภาพแวดล้อมในชุมชนของตนดี จึงทำให้ลดความเสี่ยงได้มากกว่าที่จะไปลงชุมชนอื่น จากการสัมภาษณ์พบว่าการใช้วิธีนี้ทำให้ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

3) นักศึกษาเลือกเรื่องที่ตนสนใจ เป็นการฝึกให้นักศึกษาได้ตั้งคำถามและค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องที่ตนศึกษา โดยเน้นไปที่การเก็บข้อมูลในรูปแบบออนไลน์ กิจกรรมการเรียนการสอนแบบนี้สามารถทำได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงสมาชิกในชั้นเรียนดังกล่าวแล้ว ประเด็นการใช้ประโยชน์จากนักศึกษาจะเป็นผู้เลือกหัวข้อ พื้นที่ ประชากรหรือกลุ่มเป้าหมายด้วยตนเอง นับเป็นการฝึกประสบการณ์ให้นักศึกษาด้านบริหารจัดการงานภาคสนามดังกล่าวต่อไป

- (10) อาจารย์หมายเลข 8 “สนามคือที่ที่นักศึกษาสนใจ สนามมันจะอยู่ในที่ที่เขาตั้งคำถาม โดยเน้นเป็นพื้นที่ออนไลน์เป็นหลัก แล้วเรื่องการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล นักศึกษาก็จะเป็นคนจัดการเองแล้วแต่ความสนใจของตน เพราะทุกพื้นที่คือสนาม”

สำหรับหน้าที่ของกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มนั้น อาจารย์จะทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำเบื้องต้นแล้วให้นักศึกษาได้ทดลองลงมือทำด้วยตนเอง เมื่อจบการฝึกปฏิบัติมีการรวมกลุ่มอภิปรายกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดและข้อเสนอแนะจากประสบการณ์ที่ได้ปฏิบัติไป อาจารย์ใช้วิธีการสอนที่ให้นักศึกษามีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เช่น การแบ่งกลุ่ม การระดมความคิด การแลกเปลี่ยนความคิด การนำเสนอผลการศึกษา โดยกิจกรรมในชั้นเรียนนอกจากจะให้ทักษะทางวิชาการกับนักศึกษาแล้วยังสนับสนุนให้นักศึกษามีปฏิสัมพันธ์กัน มีความสุข และเกิดแรงบันดาลใจ ในส่วนของนักศึกษานั้นมีการเตรียมพร้อมก่อนเรียนทั้งด้านเนื้อหาและอุปกรณ์การเรียน และผู้บริหารเป็นผู้สนับสนุนกิจกรรมการสอน

สถานศึกษาจำนวน 2 แห่ง มีการดัดงบประมาณด้านการออกภาคสนามมาสนับสนุน
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนแทน

3.2.4 แนวทางการฝึกปฏิบัติการภาคสนาม

การฝึกปฏิบัติการภาคสนามสามารถทำได้ 2 แนวทาง คือ 1) การฝึกปฏิบัติการภาคสนามในพื้นที่จริง และ 2) การฝึกปฏิบัติการภาคสนามผ่านระบบออนไลน์ การฝึกปฏิบัติการภาคสนามในพื้นที่จริงนั้น ผู้ที่ออกฝึกปฏิบัติการภาคสนามต้องวางแผนเป็นอย่างดี โดยต้องคำนึงถึงปัญหาเรื่องความปลอดภัยทางสุขภาพ และต้องศึกษาสถานการณ์รวมถึงปัจจัยเสี่ยงอย่างละเอียดถี่ถ้วน ควรติดต่อประสานงานทั้งด้านชุมชนและผู้บริหารหลักสูตรให้ดีเพื่อให้ง่ายต่อการบริหารจัดการและการให้คำแนะนำช่วยเหลือ เนื่องจากสถานการณ์ที่มีความเสี่ยง ผู้สอนไม่สามารถตัดสินใจด้วยตนเองได้ ผู้สอนควรดูบริบทความเหมาะสม และขอความเห็นจากหลายฝ่ายในการออกปฏิบัติการภาคสนาม

ผู้ออกภาคสนามควรได้รับวัคซีนครบจำนวนโดสแล้ว และผ่านการตรวจเช็กก่อนการออกภาคสนาม นอกจากนี้ยังสามารถใช้แอปพลิเคชัน “ไทยเซฟไทย” เป็นเครื่องมือในการคัดกรองและประเมินความเสี่ยงต่อโรคโควิด-19 ผู้ออกภาคสนามควรใช้หลักฐานการตรวจโรคเพื่อยืนยันว่าตนปลอดภัยเพียงพอที่จะสามารถเข้าชุมชนได้ ก่อนออกภาคสนามควรจัดให้มีการให้ความรู้ผู้ที่ออกภาคสนามเกี่ยวกับเรื่องการป้องกันโรคด้วย สำหรับกลุ่มผู้บริหารมีแนวทางสนับสนุนการออกภาคสนามโดยมีการช่วยค่าใช้จ่าย การตรวจโรค การส่งเสริมให้ฉีดวัคซีน อุปกรณ์ป้องกันโรค และการทำประกันภัยให้กับผู้ที่ออกภาคสนาม ดังคำกล่าวต่อไปนี้

- (11) ผู้บริหารหมายเลข 3 “อนุเคราะห์อุปกรณ์ป้องกันตนเองสำหรับบุคลากรที่ต้องลงภาคสนาม สนับสนุนและส่งเสริมให้บุคลากรที่ลงภาคสนามฉีดวัคซีนป้องกันโรคเพื่อลดความเสี่ยง”

การเลือกพื้นที่ที่จะศึกษาควรเลือกพื้นที่ที่อาจารย์คุ้นเคย พื้นที่ของนักศึกษาหรือใช้ประโยชน์จากเครือข่ายทางด้านบุคคลที่มีในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อที่จะสามารถติดต่อประสานงานกับชุมชนได้อย่างสะดวก การประสานงานเหล่านี้ควรดำเนินการผ่านตัวแทนหรือแกนนำของชุมชน และหน่วยงานราชการในพื้นที่นั้น ดังคำกล่าวต่อไปนี้

- (12) อาจารย์หมายเลข 6 “แนะนำให้เก็บข้อมูลพื้นที่หรือชุมชนของตนเองเพราะจะสามารถเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลหรือผู้บอกภาษาได้มากกว่า สะดวกใจทั้งผู้เก็บข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล”

ในบางกรณีที่เห็นว่าแผนการออกภาคสนามที่กำลังดำเนินการนั้นมีข้อจำกัดและปัญหา ผู้ออกภาคสนามควรปรับแผนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ เช่น การลดระยะเวลาการออกภาคสนาม การลดจำนวนผู้ให้ข้อมูล เพื่อความปลอดภัยและความสะดวกในการดำเนินงาน ในระหว่างการดำเนินงานนั้นควรมีแผนสำรองและจัดเตรียมพื้นที่สำรองปลอดภัยสำหรับทำกิจกรรมต่าง ๆ ในกรณีฉุกเฉิน นอกจากนี้ยังควรอำนวยความสะดวกในด้านอุปกรณ์ป้องกันโรคกับผู้ให้ข้อมูลอีกด้วย ดังคำกล่าวต่อไปนี้

- (13) อาจารย์หมายเลข 4 “นิสิตทุกคนปฏิบัติตามมาตรการเฝ้าระวังการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เช่น ต้องสวมหน้ากากอนามัยตลอดเวลาที่อยู่ในชุมชน ต้องเว้นระยะห่างกับผู้บอกภาษาและผู้คนในชุมชน”

สำหรับการเก็บข้อมูลแบบออนไลน์นั้น การเลือกผู้บอกภาษานอกจากจะใช้การกำหนดกลุ่มตัวอย่างตามระเบียบวิธีวิจัยของภาษาศาสตร์แล้วควรคำนึงถึงความรู้ทางด้านเทคโนโลยีด้วยเพราะจำเป็นต้องใช้ในการสื่อสารกันผ่านช่องทางออนไลน์สำหรับผู้ให้ข้อมูลที่ไม่มีความรู้ทางด้านเทคโนโลยีหรือไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีสามารถใช้คนที่มีความรู้ทางด้านเทคโนโลยีในชุมชนช่วยอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลได้

4. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการดำเนินงานพบว่า มหาวิทยาลัยทุกแห่งที่เป็นกลุ่มเป้าหมายมีการปรับวิธีการสอนจากการสอนในชั้นเรียนเป็นการสอนแบบออนไลน์ในช่วงมีการระบาดหนักและไม่สามารถฝึกปฏิบัติการทางภาคสนามได้ อาจารย์ดำเนินการสอนโดยใช้โปรแกรมการประชุมออนไลน์ที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสมและนโยบายของสถานศึกษาเพื่อให้ดำเนินการเรียนการสอนต่อไปได้ แต่ยังพบปัญหาในด้านการสื่อสารและคุณภาพของข้อมูลจากการเรียนการสอนแบบออนไลน์ โดยเฉพาะการเก็บข้อมูลทางด้านเสียง

อาจารย์จึงปรับเปลี่ยนไปเป็นการศึกษาและเก็บข้อมูลในระดับคำศัพท์ ไวยากรณ์ หรือระดับข้อความ เป็นต้น ส่วนด้านเนื้อหายังคงเดิมแต่เปลี่ยนกิจกรรมและสื่อการเรียนการสอน โดยมีการนำเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลต่าง ๆ เข้ามาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน และมีการปรับเรื่องการออกภาคสนามในพื้นที่จริงมาเป็นพื้นที่เสมือนเพื่อสร้างประสบการณ์การฝึกปฏิบัติการภาคสนามให้นักศึกษา

ปัญหาและแนวทางการจัดการเรียนการสอนในวิชาภาษาศาสตร์ภาคสนาม ในสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 นั้น มีความสอดคล้องกับรายวิชาอื่น ๆ ที่ต้องใช้การฝึกปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอน โดยวิชาที่เกี่ยวข้องได้ประสบปัญหาและมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาใกล้เคียงกัน เช่น วิชาการพยาบาลมารดาและทารกแรกเกิด (กฤษณา โชติชื่น และคณะ, 2564) วิชาชนบทศึกษาทางการแพทย์ (สีขาว เชื้อปรุ่ง และคณะ, 2563) การฝึกปฏิบัติการสอนวิชาชีพครู (กรองทิพย์ นาควิเชตร และคณะ, 2564) จากการวิจัยต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาถึงการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาที่มีการฝึกปฏิบัติ พบว่า สถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลกระทบให้ไม่สามารถดำเนินการฝึกปฏิบัติในพื้นที่จริงได้ตามมาตรฐานการเว้นระยะห่างทางสังคม การจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์จึงเป็นแนวทางที่แต่ละรายวิชาเลือกใช้เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนดำเนินต่อไปได้โดยประยุกต์กิจกรรมการศึกษาให้เข้ากับเนื้อหาในรายวิชา

ในด้านการฝึกปฏิบัติการทางภาคสนามที่มีการใช้ภาคสนามในรูปแบบออนไลน์ หรือภาคสนามแบบเสมือนจริงมาทดแทนการปฏิบัติการในพื้นที่จริงเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรค การเปลี่ยนวิธีการดำเนินงานภาคสนามดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ Leemann et al. (2020) ที่ได้นำเสนอแนวทางในการเก็บข้อมูลภาษาศาสตร์ภาคสนามผ่านทางสมาร์ตโฟนด้วยการบันทึกเสียงและการประชุมวิดีโอในช่วงการแพร่ระบาดของโรค แต่ผลการศึกษาพบปัญหาที่ยังคงเป็นอุปสรรคต่อการเก็บข้อมูลอยู่ ปัญหาหลักคือคุณภาพของไฟล์ที่ได้จากการบันทึกยังไม่ดีพอ ดังนั้นจะต้องหาทางแก้ปัญหาดังกล่าวต่อไปในอนาคต ในขณะที่ Hilton and Leemann (2021, p. 6) ได้กล่าวว่า “การดำเนินงานในอนาคตนั้นโอกาสของการวิจัยบนสมาร์ตโฟนมีมากมายมหาศาล” สำหรับช่องทางที่ใช้ในการเก็บข้อมูลแล้วมีประสิทธิภาพมากที่สุด Archibald et al. (2019) พบว่าการใช้การประชุมวิดีโอผ่าน Zoom ผู้เข้าร่วมเก็บข้อมูลมีประสบการณ์และความรู้สึกที่ดีกว่าการเก็บข้อมูลแบบอื่น สำหรับในกรณีของการลงภาคสนามในพื้นที่จริงนั้น ควรปฏิบัติตามมาตรฐานการเว้นระยะห่างทางสังคม หรือนโยบายในขณะนั้นอย่างเคร่งครัด

นอกจากนี้ยังสามารถปฏิบัติตามแนวทางการออกภาคสนามที่ได้มีการเผยแพร่จากสถาบันต่าง ๆ เช่น *What to know before returning to fieldwork during COVID-19* (Government of Canada, 2021), *Field work guidelines* (The University of Melbourne, 2020), *Coronavirus (COVID-19) Guidance Documents for Field Activities* (U.S. Environmental Protection Agency, 2021)

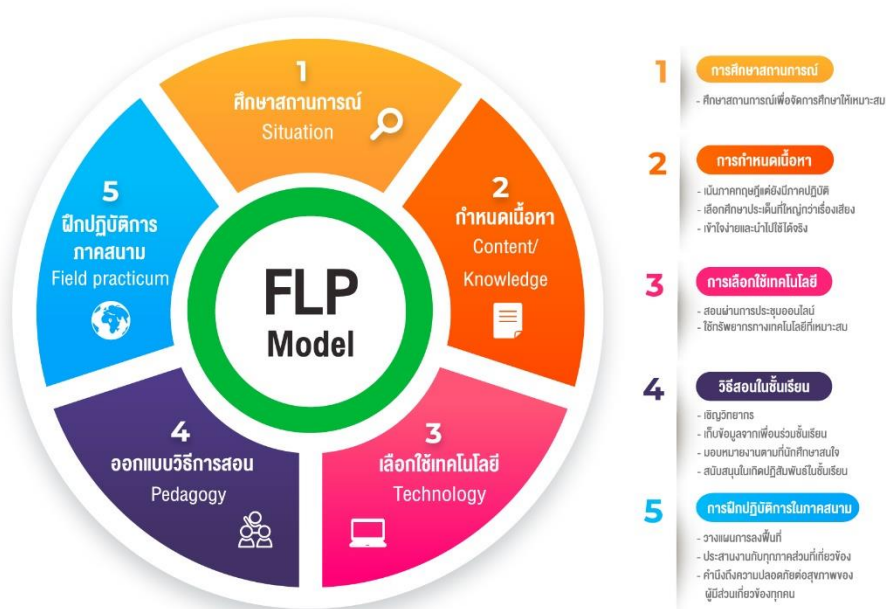
จากผลการวิจัยเรื่องแนวทางการจัดการเรียนการสอนภาษาศาสตร์ภาคสนามในภาวะวิกฤตการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 พบว่า รูปแบบของการจัดการเรียนการสอนภาษาศาสตร์ภาคสนามในประเทศไทยมีทั้งแบบที่สอนออนไลน์อย่างเดียวและมีการผสมผสานระหว่างการสอนออนไลน์กับการออกภาคสนาม แม้อาจารย์จะไม่ได้ลดเนื้อหาวิชา แต่ในส่วนของภาคสนามมีการลดจำนวนวัน ลดจำนวนข้อมูล อาจจะทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วน อีกทั้งยังมีความไม่คุ้นเคยกับเทคโนโลยี อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการเพิ่มช่องทางการฝึกปฏิบัติการทางออนไลน์ให้นักศึกษา ผู้วิจัยเสนอให้นำข้อมูลที่เก็บรักษาในรูปแบบคลังข้อมูล (language archive) มาใช้เพื่อการเรียนการสอน เพื่อเพิ่มสมรรถนะให้นักศึกษาในการเรียนรู้เรื่องการวิจัยในภาคสนามเพิ่มขึ้น โดยสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล มีการจัดทำคลังข้อมูลดิจิทัลด้านภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย (ศิริเพ็ญ อังสิทธิพนพร และคณะ, 2563) เพื่อจัดเก็บข้อมูลในลักษณะ bigdata หรือ metadata ทำให้มีคลังข้อมูลภาษาที่มีระบบการรวบรวมข้อมูลที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะเรื่องเสียง ซึ่งมีการเก็บทั้งไฟล์เสียงและไฟล์วิดีโอที่เกี่ยวกับเรื่องเพลงพื้นบ้าน การแสดงพื้นบ้าน อาจารย์สามารถนำข้อมูลเหล่านี้มาใช้ในการเรียนการสอนได้ และนักศึกษาสามารถฝึกการถอดเสียงจากไฟล์เหล่านี้ได้ สามารถฟังซ้ำได้ แต่คลังข้อมูลนี้จะมีข้อมูลภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤตขั้นรุนแรงซึ่งยังต้องการการเพิ่มเติมข้อมูลภาษาอีกมาก

จากประสบการณ์ของผู้วิจัยในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาภาษาศาสตร์ภาคสนามได้นำข้อมูลที่เคยเก็บรวบรวมไว้ตอนที่พานักศึกษาออกฝึกปฏิบัติภาคสนามในปีที่ผ่านมา และจากการลงพื้นที่ทำโครงการวิจัยมาใช้ ทั้งนี้ วิธีการเก็บข้อมูลใช้แนวทางการเก็บและจัดการข้อมูลเพื่อนำเข้าคลังข้อมูลภาษามาให้นักศึกษาได้ฝึกฝนการฟังและถอดเสียง ข้อมูลเหล่านี้มีคุณภาพสูงทั้งภาพและเสียง มีความละเอียดและชัดเจน นักศึกษาสามารถมองเห็นลักษณะการออกเสียงของผู้ให้ข้อมูลได้ และสามารถถอดเสียงนั้นโดยใช้สัทอักษรสากล (International Phonetic Alphabet: IPA)

ผู้วิจัยนำผลการศึกษาและการอภิปรายข้างต้นมาผนวกเข้าด้วยกันเพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอนภาษาศาสตร์ภาคสนามในภาวะวิกฤตการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2

รูปแบบการจัดการเรียนการสอนภาษาศาสตร์ภาคสนามในภาวะวิกฤตการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 - Fieldwork, Linguistics and Practicum Model (FLP Model)

1) การศึกษาสถานการณ์

อาจารย์ผู้สอนควรศึกษาสภาพสถานการณ์การระบาดของโรครวมถึงมาตรการและนโยบายจากทั้งทางภาครัฐและสถานศึกษาของตนเพื่อที่จะสามารถวางแผนการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ทั้งในด้านรูปแบบของห้องเรียนที่อาจจะทำได้ในรูปแบบการเรียนในห้องเรียน (on-site) การเรียนผ่านระบบออนไลน์ (online) หรืออาจใช้การจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน (blended learning) ขึ้นอยู่กับบริบทสถานการณ์ของแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้ ผู้สอนควรออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน

ให้สอดคล้องกับสถานการณ์เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย กล่าวคือ ผู้สอนควรศึกษาสถานการณ์และจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ เพื่อให้การจัดการศึกษายังดำเนินต่อไปได้ในขณะที่สมาชิกในชั้นเรียนปลอดภัยจากโรค

2) การกำหนดรูปแบบเนื้อหา

รูปแบบเนื้อหาของรายวิชาภาษาศาสตร์ภาคสนามและรายวิชาที่เกี่ยวข้องที่ใช้สอน ในช่วงการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ควรกำหนดเนื้อหาให้มีความเหมาะสม กับรูปแบบการจัดการเรียนการสอน โดยอาจจะเน้นไปที่การศึกษาภาคทฤษฎีเนื่องจาก สะดวกต่อการจัดการศึกษา อย่างไรก็ตาม ควรมีภาคปฏิบัติไว้เพื่อทักษะการเรียนรู้ของ นักศึกษาโดยอาจใช้กิจกรรมการสอน สื่อการสอน หรือช่องทางอื่น มาช่วยอำนวยความสะดวก สำหรับเนื้อหาทางภาษาศาสตร์ที่สามารถใช้ศึกษาได้สะดวกที่สุดคือเนื้อหาด้าน คำศัพท์ ไวยากรณ์ และข้อความ ในกรณีของการเรียนผ่านระบบออนไลน์นั้นสมาชิก ในห้องเรียนอาจมีปฏิสัมพันธ์ไม่เท่ากับการเรียนในชั้นเรียน ด้วยเหตุนี้การสร้างเนื้อหา ควรออกแบบให้มีความหลากหลายน่าสนใจ เข้าใจง่าย และสามารถนำไปใช้ได้จริง นอกจากนี้ผู้สอนควรให้ความรู้เกี่ยวกับจริยธรรมการทำวิจัยในมนุษย์แก่ผู้เรียนทุกชั้นตอน เพื่อให้ผู้เรียนนำไปใช้ในการปฏิบัติการภาคสนาม

3) การใช้เทคโนโลยีประกอบการสอน

ผู้สอนควรมีองค์ความรู้และทักษะทางด้านการใช้เทคโนโลยีเพื่อที่จะบูรณาการ เทคโนโลยีเข้ากับเนื้อหาภาษาศาสตร์ภาคสนาม สำหรับสถานการณ์การแพร่ระบาดของ โรคนี้เทคโนโลยีเป็นสิ่งที่สำคัญมากเนื่องจากสามารถทำให้การจัดการเรียนการสอน ดำเนินต่อไปได้ เช่น การจัดการเรียนการสอนออนไลน์ การใช้โปรแกรมประชุมออนไลน์ การปฏิบัติการภาคสนามในรูปแบบออนไลน์ เป็นต้น ซึ่งระบบการทำงานของบางโปรแกรม มีคุณสมบัติพิเศษอีกมากมายที่สามารถอำนวยความสะดวกในการสอนได้ ดังนั้น อาจารย์ควรใช้ทรัพยากรทางเทคโนโลยีให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษา มากที่สุด

นอกเหนือจากโปรแกรมประชุมออนไลน์ยังมีทรัพยากรทางเทคโนโลยีอีกหลาย รูปแบบที่สามารถใช้อำนวยความสะดวกในการจัดการศึกษาได้ โดยเฉพาะในด้านสื่อ การเรียนรู้ที่ผู้สอนสามารถใช้ไฟล์ภาพ เสียง วิดีโอ สื่อสังคมออนไลน์ รวมถึงคลังข้อมูล เช่น คลังข้อมูลดิจิทัลของกลุ่มชาติพันธุ์ คลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติ มาใช้ประกอบการสอน เพื่อประสิทธิภาพและความลุ่มลึกของเนื้อหาได้ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีนั้น

สามารถทำได้หลากหลายขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่ต้องการสอนและกิจกรรมการสอนที่ผู้สอนได้ออกแบบไว้

4) วิธีการสอน

สำหรับวิชาภาษาศาสตร์ภาคสนามและรายวิชาที่เกี่ยวข้อง กิจกรรมการสอนถือเป็นสิ่งสำคัญเนื่องจากเป็นสิ่งที่ช่วยถ่ายทอดองค์ความรู้และทักษะสู่ผู้เรียน โดยกิจกรรมการสอนที่สามารถทำได้ในสถานการณ์การระบาดของโรคคือ 1) การเชิญวิทยากรมาให้ข้อมูลผ่านระบบออนไลน์ โดยวิทยากรอาจทำหน้าที่ในลักษณะของผู้บอกภาษาเพื่อให้นักศึกษาได้ทดลองเก็บข้อมูล หรือวิทยากรอาจให้ข้อมูลหรือประสบการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับด้านภาคสนาม 2) การฝึกเก็บข้อมูลจากเพื่อนร่วมชั้นเรียนสามารถใช้ได้กับกลุ่มนักศึกษาที่มีอัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และ 3) การมอบหมายงานที่นักศึกษาสนใจ โดยขอบเขตของงานนั้นนักศึกษาสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้ซึ่งอาจเป็นชุมชนของตนหรือพื้นที่ออนไลน์

ลักษณะของกิจกรรมการสอนนั้น นอกจากเป็นกิจกรรมที่สร้างทักษะการเรียนรู้ในด้านการปฏิบัติแล้วยังควรเป็นกิจกรรมที่สนับสนุนให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชั้นเรียนให้เกิดความสนใจ มีความสุขในการเรียน และแรงบันดาลใจต่องานภาคสนาม โดยอาจจะจัดการเรียนการสอนในลักษณะการเรียนรู้แบบลงมือทำ (active learning) และรูปแบบการสอนแบบแบ่งกลุ่มทำงาน (committee work method) เช่น การระดมความคิด การอภิปราย การแลกเปลี่ยนความเห็น เป็นต้น

5) การปฏิบัติการภาคสนาม

การดำเนินการฝึกปฏิบัติภาคสนามต้องปฏิบัติตามจริยธรรมการทำวิจัยในมนุษย์ รวมทั้งสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 เต็มไปด้วยความเสี่ยง ควรพิจารณาสถานการณ์ นโยบาย ความเหมาะสม และขอความเห็นจากหลายฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งนักศึกษา ผู้บริหาร และชุมชน เมื่อเห็นว่าสามารถดำเนินการได้ ผู้รับผิดชอบการฝึกปฏิบัติภาคสนามต้องวางแผนให้ดีโดยคำนึงถึงความปลอดภัยทางสุขภาพของผู้ร่วมฝึกปฏิบัติภาคสนามและต้องมีการประสานงานที่ดี สำหรับพื้นที่ที่จะศึกษานั้นสามารถทำได้ทั้งในพื้นที่จริงและพื้นที่ออนไลน์แต่ในพื้นที่ออนไลน์จะปลอดภัยและเหมาะสมมากกว่าโดยการเลือกผู้บอกภาษานั้นควรคำนึงถึงทักษะการรู้ดิจิทัล (digital literacy) นอกจากนี้อาจประสานงานผู้ที่รู้เทคโนโลยีในชุมชน ผู้นำชุมชน หรือหน่วยงานของรัฐมาช่วยอำนวยความสะดวกให้กับผู้บอกภาษา

สำหรับปฏิบัติการภาคสนามในพื้นที่จริงนั้นควรปฏิบัติการเมื่อเห็นว่าจำเป็นและไม่เสี่ยง ผู้ที่ไปฝึกปฏิบัติการภาคสนามควรได้รับวัคซีนครบตามคำแนะนำของกรมควบคุมโรค และประเมินความเสี่ยงของตนก่อนเข้าสู่พื้นที่ ทางสถานศึกษาควรให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์ป้องกันโรค ประกัน ชุดตรวจเชื้อ เป็นต้น การเลือกพื้นที่ควรเลือกพื้นที่ที่มีความคุ้นเคยโดยอาจเป็นพื้นที่ของนักศึกษาหรือพื้นที่ที่เคยร่วมงาน ขณะอยู่ในพื้นที่ควรปฏิบัติตามมาตรการป้องกันและควบคุมการระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข การเก็บข้อมูลควรทำด้วยความระมัดระวังและเก็บบันทึกข้อมูลไว้ด้วยอุปกรณ์ที่มีคุณภาพเพื่อการนำมาใช้ศึกษาในภายหลัง

ถึงแม้สถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้การปฏิบัติงานภาคสนามไม่สามารถดำเนินการได้สะดวก เนื่องด้วยต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของการป้องกันโรคตามมาตรการป้องกันและควบคุมการระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข แต่การปฏิบัติการภาคสนามนับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อกระบวนการเรียนรู้ของนักศึกษา เพราะเป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการฝึกให้นักศึกษารู้จักการวางแผนการวิจัยโดยคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย และนักศึกษาได้รับทักษะการเก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษาในสถานการณ์จริง ด้วยผลดังกล่าว จึงควรมีการจัดการเรียนการสอนภาษาศาสตร์ภาคสนามต่อไป สอดคล้องกับความเห็นของผู้บริหาร ดังคำกล่าวต่อไปนี้

- (14) ผู้บริหารหมายเลข 8 “เนื่องจากมีความเข้าใจกับโรคโควิดมากขึ้น การลงภาคสนามไม่ควรงด เป็นสิ่งที่ทำได้ ถ้าเรามีการออกแบบ ดูแล และมีมาตรการที่ดีพอ”
- (15) ผู้บริหารหมายเลข 7 “ภาษาศาสตร์ภาคสนามเป็นเรื่องที่เราเกาะติดความเป็นปัจจุบันความสดใหม่ของข้อมูลและก็เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วมันจะทำให้การเรียนการสอนมันทันกาลทันเวลา แต่ถ้าไม่มีภาคสนามการเรียนของเราจะย้อนหลังตลอดเวลา”

การออกภาคสนามทั้งออนไลน์และออนไลน์ผู้เรียนจะได้ฝึกปฏิบัติจริงโดยฝึกผู้เรียนให้รู้คิด รู้ทำ และแก้ปัญหาได้ ผู้เรียนจะได้นำประสบการณ์อันมีคุณค่าเหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ได้ แต่ด้วยภาวะวิกฤตของโรคระบาดหรือวิกฤตอื่นทำให้เกิดข้อจำกัด

ในการศึกษาโดยเฉพาะในรายวิชาภาษาศาสตร์ภาคสนาม ดังนั้นเพื่อให้การเรียนรู้การสอนไม่หยุดชะงักหรือไม่สมบูรณ์ ผู้สอนจำเป็นต้องปรับตัวและแก้ไขปัญหาโดยการบูรณาการองค์ความรู้ กระบวนการสอน และนำเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อดิจิทัลต่าง ๆ เข้ามาประยุกต์กับการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด การจัดการศึกษาในวิกฤตการณ์เช่นนี้นับเป็นการสร้างทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (21st-century skills) แก่นักศึกษา อันเป็นทักษะที่มีบทบาทสำคัญต่อการใช้ชีวิตและการทำงานในอนาคต

5. กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้ (ซึ่งไม่สามารถระบุนามได้) และขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.อนิรุทธิ์ สติมัน รองศาสตราจารย์ สุวัฒนา เลี่ยมประวัติ และรองศาสตราจารย์ ดร.โสภณา ศรีจำปา ที่ให้คำแนะนำจนทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วง

เอกสารอ้างอิง

- กรองทิพย์ นาควิเชตร, ภควรรณ ลุนสำโรง, ชุตินา พรหมผุย, ธิดารัตน์ สมานพันธ์, วดาภรณ์ พูลผลอานวย, ฤทธา วัฒนศักดิ์, อติศร บาลโสง, วิรลพัชร วงศ์วัฒนเกษม, ปิยาพร คงทรัพย์สินศิริ, ซาลินี มานะยิ่ง, นัยนา พรหมดำ, และ ศิริพร สุวรรณรังษี. (2564). แนวทางการนิเทศการฝึกปฏิบัติการสอนหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต สาขาวิชาชีพรู วิทยาลัยนครราชสีมา ในสถานการณ์โควิด-19. *มหาวิทยาลัย ปทุมธานี*, 13(2), 527-544.
- ฤทธา ซิตีชื่น, ญัฐกานต์ มलय, ลักขิกา เคนประคอง, และ เสาวภา แสนไชย. (2564). ผลของโปรแกรมเตรียมความพร้อมการฝึกภาคปฏิบัติวิชาการพยาบาลมารดา ระยะตั้งครรภ์ โดยใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ในสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19. *วิจัยการพยาบาลและสุขภาพ*, 22(3), 60-70.
- ชลธิชา บำรุงรักษ์. (2549). *การเก็บข้อมูลภาษาศาสตร์ภาคสนาม* (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2564 จาก <http://thaiarc.tu.ac.th/dialect/fieldwork.htm>
- ศิริเพ็ญ อังสธิพิพนพร, กุมาริ ลาภาภรณ์, บัณฑิต วัฒโยม, และ ญัฐมน ไรจนกุล. (2563). *การจัดทำคลังข้อมูลดิจิทัลด้านภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย*. จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.

สีขาว เชื้อปรุง, กนลา ชาญวิรัตน์, ปาริชาติ แซ่ว่อง, และ ประชาสันต์ แว่นไธสง. (2563). นวัตกรรมการออกแบบแผนงานการจัดการเรียนการสอนภาคสนามออนไลน์ของรายวิชานบพศึกษาทางการแพทย์ ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19. *ราชพฤกษ์*, 19(1), 12-20.

Archibald, M., Ambagtsheer, R., Casey, M., & Lawless, M. (2019). Using Zoom videoconferencing for qualitative data collection: Perceptions and experiences of researchers and participants. *International Journal of Qualitative Methods*, 18, 1-8. <https://doi.org/10.1177/1609406919874596>

Aronoff, M., & Rees-Miller, J. (2017). *The handbook of linguistics*. Wiley-Blackwell.

Government of Canada. (2021). *What to know before returning to fieldwork during COVID-19*. <https://www.nrcan.gc.ca/home/covid-coronavirus-for-nrcan-employees/re-entry-the-workplace-nrcan-after-covid-19/what-know-returning-fieldwork-during-covid-19/22860>.

Hilton, N., & Leemann, A. (2021). Editorial: Using smartphones to collect linguistic data. *Linguistics Vanguard*, 7(s1), 1-7.

Koehler, M. J., & Mishra, P. (2008). Introducing TPCK. In AACTE Committee on Innovation and Technology (Ed.), *The handbook of technological pedagogical content knowledge (TPCK) for educators* (pp. 3-29). Routledge.

Leemann, A., Jeszenszky, P., Steiner, C., Studerus, M., & Messerli, J., (2020). Linguistic fieldwork in a pandemic: Supervised data collection combining smartphone recordings and videoconferencing. *Linguistics Vanguard*, 6(s3), 1-16.

Meakins, F., Green, J., & Turpin, M. (2018). *Understanding linguistic fieldwork*. Routledge.

Sakel, J., & Everett, D. L. (2012). *Linguistic fieldwork*. Cambridge University Press.
The University of Melbourne. (2020). *Field work guidelines*. https://safety.unimelb.edu.au/__data/assets/pdf_file/0011/1834472/field-work-guidelines.pdf [Accessed 31 December 2021].

U.S. Environmental Protection Agency. (2021). *Coronavirus (COVID-19) guidance documents for field activities*. US EPA. <https://www.epa.gov/coronavirus/coronavirus-covid-19-guidance-documents-field-activities> [Accessed 31 December 2021].

World Health Organization. (2020). WHO director-general's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 23 October 2020. <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---23-october-2020>